

חשיים את הסתיו באוויר

אגדות עם רבות נרקמו סביב החצב, אשר פריחתו שימשה לחיזוי הגשמים הצפויים, ושורשיו הובילו את תפילות המתפללים אל המתים

זוהרה יניב - מנהל המחקר החקלאי / ברוך רביב - קיבוץ נחל-עוז
צילום: ברוך רביב

הארץ והגליל, שהוא קטן יותר, נחשב לצמח מדברי. אגב, החצב המצוי הוא צמח מוגן על-פי החוק ואסור לקטוף או לעקור אותו. החצבים, הם צמחים בעלי בצל שעלוותם מרוכזת בבסיס הצמח והפרחים נישאים על עמוד התפרחת. הפרחים לבנים, צהובים או ורודים. החצב המצוי הוא אחד

הצמחים החשובים בצמחיית הבר של ישראל. הוא פורח בסוף הקיץ, מפתח את עליו בראשית החורף ומשיר אותם בסופו. למעשה מחזור התפתחות החצב הפוך: התפרחת צומחת בסתיו על בצל שפיתח עלים ירוקים בחורף והם נבלו במשך הקיץ, כלומר - הצמח מצמיח עלים בחורף וזמן רב אחר כך מופיעה התפרחת. בצלו הגדול אינו מצוי עמוק בקרקע, אך שורשיו נשלחים עד לעומק של 3-4 מטרים וקשה לסלקם גם אחר עקירת הבצל. התפרחת הגדולה של החצב יכולה להתפתח בעונה היבשה של הקיץ, הודות למזון שנאגר בו. הפרחים נפתחים בבוקר ונסגרים בערב, וחיים רק יום אחד. פרחי החצב מופיעים כ-3-4 חודשים לאחר הופעת העלים הראשונים על פני הקרקע.

התרכובות הפעילות הנמצאות בבצל החצב נמנות עם קבוצת הגליקוזידים, המשמשים בתפקידים שונים במערכת הגוף. בקבוצה זו ידועים גליקוזידי הלב שמתפקידם לחזק את שרירי

בעמודי הפריחה של אחד מצמחי המרפא הידועים זה מאות שנים: החצב הוא צמח ממשפחת השושניים. בישראל הוא מיוצג באמצעות שני מינים חשובים: החצב המצוי (*Urginea martina*) והחצב הגלילי (*Urginea undulata*). החצב המצוי נפוץ ברוב אזורי

עוד בשחר ההיסטוריה השתמש האדם בצמחי מרפא. בכתבים שנמצאו במצרים, באשור, בבל, יוון ורומא תוארו אלפי צמחים ששימשו ברפואה. כך למשל צמח האופיום מופיע כבר בפפירוס מצרי מן המאה ה-16 לפנה"ס. רק במאה ה-17 לספירה החלו התרופות הסינתטיות לתפוס את מקומם של צמחי המרפא הטבעיים.

אלפים רבים של צמחים היו בשימוש ברפואה העממית, במקומות שונים בעולם. רוב הצמחים האלה נבדקים בימינו מחדש, ובמיוחד אלה שגדלו ונמצאו בשימוש בסין, הודו, יפן, אפריקה והמזרח התיכון. עשרות אחדות מהם משמשים ברפואה המודרנית. אולם צריכת התרופות מהמקור הצמחי עברה שינויים מהותיים בארבעים השנים האחרונות. אם השתמשו בעבר בצמחים בצורה גולמית - כתכשירים גולמיים או תמציות, הרי שהיום, בנוסף לרפואה העממית, משתמשים בהם כמקור להפקת חומרים כימיים טהורים להכנת תרופות או לסינתזה של חומרים. אחת הצורות המקובלות ביותר היום למיון צמחי המרפא היא על פי הקבוצות הכימיות של מוצריהם כאשר קבוצות החומרים החשובות ביותר הן האלקלואידים, הגליקוזידים והטניניים. אי אפשר, שלא להיתקל בסוף עונת הקיץ ותחילת עונת הסתיו,

חצב בפריחה

בימי קדם שימש החצב לתיחום הנחלות, מנהג בו ממשיכים הערבים גם היום

ולטיפול במחלות עור ובפצעים עמוקים, והגלדים הטריים משמשים למריחה על פרקים ורגליים לשיכוך כאבים. עיסה מבצל חצב כתוש משמשת בחבישת שברים לאיחוי טוב של העצמות.

זו של השנה, כאשר אנו נהנים מפריחת החצבים ראוי שניזכר ברבגוניות הרבה של השימושים בצמח זה. ואי אפשר שלא להזכיר שברפואה העממית של ערבים תושבי הארץ משמשים כיום הגלדים של הבצל הכתושים בשמן זית לריפוי פצעים בעור הקרקפת

הלב (הידועים בהם: הדיגוקסין והדיגיטוקסין), האנטרקינונים משמשים נוגדי עצירות והפלבוואידים - חומרי צבע ואנטי-רדיקלים חופשיים.

הבצל של החצב מכיל כמה חומרים בעלי פעילות פרמאקולוגית ממריצה, ולפנים שימשו התמציות שהופקו ממנו כסמי הקאה ושלשול לחולים. כיום ידוע גם שבצל החצב מכיל גם את גליקוזיד הלב פרו-סצילירידין אשר פעילותו דומה לאלה של הדיגוקסין ולדיגיטוקסין המופקים מהדיגיטליס לחיזוק פעילות הלב. במנות גדולות יותר - הוא רעיל. רעילותו מתבטאת בעוויתות, כאבי בטן, שלשולים וירידת חום הגוף.

השימוש בגליקוזידים של החצב נעשו נדירים לאחרונה וזאת בגלל פעילותם החלשה יחסית לפעילותם של חומרי הדיגיטליס (צמח שמגדלים החקלאים באירופה), עקב ספיגתם המועטה במערכות העיכול (לאחרונה פותחה התרופה הסינתטית למחצה הידועה בשם מפרוציאלרן המיוצרת מגליקוזיד החצב. תרופה זו ניטלת בפה וטובה בעיקר לאותם חולים, הרגישים לגליקוזידים של הדיגיטליס. צמח החצב המצוי מוכר גם בפולקלור ובאגדות עם רבות שנקמו סביבו. כך למשל, פריחתו שימשה לחיזוי כמות הגשם העונתית הצפויה לרדת, ונאמר כי פריחה שופעת היא סימן לשנה ברוכה. הערבים מרבים לגדל את החצב בבתי קברות, כאשר לפי המסורת המוסלמית שורשי הצמח מוליכים את בקשות המתפללים אל המתים, ולכן זוהי גם אחת הסיבות שהצמחים האלה מוגנים ואינם בני קטיף.

שימוש נוסף בחצב שהיה מקובל במשך שנים רבות הוא תיחום השדות. בתנ"ך נכתב כי יהושע תיחם בצמח זה את נחלות בני ישראל. נוהג זה נמצא בשימוש החקלאים הערבים גם בימינו. בסתיו ובחורף סימנו העלים את קו גבול החלקות. כן נשמרו תחומי הגבולות לאורך כל השנה, במשך שנים רבות. ובעונה